

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASINING METOD VA VOSITALARI

Saidova Ozoda Tohirovna

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti 2-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7393933>

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning bugungi kundagi eng dolzarb va samarali metod va vositalari, ta'lim metodlari va ta'lim usullarining tahlili bayon etilgan. Shuningdek, G'arb pedagogikasida bo'lajak o'qituvchilarni kommunikativ malakalarini shakllantirishga yordam beruvchi zamonaviy metodlar hamda xorijiy tillarni o'qitishga doir AQSH ta'lim tizimida qo'llaniladigan innovatsion metodlar ilova qilingan.

Kalit so'zlar: bo'lajak o'qituvchilar, metod, usul, ta'lim metodlari, an'anaviy, interfaol, suggestopedia, jigsaw reading, socratic seminar, philosophical chair.

МЕТОДЫ И СРЕДСТВА ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНО-КОМПЕТЕНТНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация. В данной статье описываются анализ наиболее актуальных и эффективных на сегодняшний день методов и средств, воспитательных методик и приемов развития коммуникативной компетентности будущих педагогов. Также прилагаются современные методы, помогающие будущим учителям развивать свои профессиональные и коммуникативные навыки в Западной педагогике и инновационные методы, используемые в системе образования США для обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: будущие учителя, метод, метод, методы обучения, традиционный, интерактивный, suggestopedia, jigsaw reading, socratic seminar, philosophical chair

METHODS AND TOOLS OF THE TECHNOLOGY OF DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE QUALITIES OF FUTURE TEACHERS

Abstract. This article describes the analysis of the most relevant and effective to date methods and means, educational methods and techniques for developing the communicative competence of future teachers. Also included are modern methods to help future teachers develop their professional and communication skills in Western pedagogy and innovative methods used in the US education system for teaching foreign languages.

Keywords: future teachers, method, method, teaching methods, traditional, interactive, suggestopedia, jigsaw reading, Socratic seminar, philosophical chair.

Bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetentlik sifatlarini rivojlantirish borasida dunyo miqyosida olib borilayotgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda tadqiq qilinayotgan muammoni chet el davlatlari madaniyati bilan hamohang ravishda o'rganish, o'quv jarayoniga kompetensiyaviy yondashuvni joriy qilish, ta'lim mazmunini Umumevropa xalqaro standartlari (CEFR) asosida tashkil etish, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy va shaxsiy kompetensiyasini rivojlantirish, ularda millatlararo bag'rikenglik, baynalminallik kabi sifatlarini qaror toptirishga qaratilgan masalalar alohida dolzarblik va ahamiyat kasb etmoqda.

Jumladan bugungi kunda o'qituvchi, bo'lajak o'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan talab juda yuqori. Chunki jamiyat rivoji, uning gullab yashnashi, iqtisodiyotning boyishi, mamlakat

qudratining ortishi bevosita shu jamiyatning ta'lim tizimi, uning sifati va kadrlar malakasiga bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev prezidentlik faoliyatining dastlabki kunlaridanoq mamlakatimiz ychun eng katta myammo, bu-bugungi zamon talablariga mos kadrlar etishmasligini, barcha sohada innovasion va kreativ fikrlaydigan, ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirgan mytaxassislarga ehtiyoj juda yuqori ekanini ta'kidlab keladi. Davlatimiz rahbari 2020 yil 30 sentabrda o'qituvchilar va murabbiylar kuni munosabati bilan o'tkazilgan tadbirda so'zlagan nutqida kadrlar masalasiga to'xtalar ekan "Bugun biz yashayotgan jamiyatga yangi fikr, yangi g'oya, eng muhimi, islohotlarni amalga oshirishga qodir bo'lgan yangi avlod kadrlari kerak. Har kuni seni nima qiynaydi, deb so'rasha, hech ikkilanmasdan kadrlar qiynaydi, kadrlar zahirasi qiynaydi, deb javob beraman [19]" deya ta'kidlaydi.

Hozirgi sharoitda bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ malakalarini shakllantirish jarayonida o'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash ta'limda yuqori natijalarga olib keladi. Ta'lim metodlarini har bir darsning tarbiyaviy va ta'limiy maqsadidan kelib chiqib tanlash muhim ahamiyatga ega.

"An'anaviy ta'lim shaklini zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlash talabalar mahorati darajasini oshiradi, o'qituvchi-talaba, talaba-o'qituvchi munosabatlaridagi muloqot qobiliyatlari va interaktiv harakatlarning rivojlanishiga sabab bo'ladi" [13]. Buning uchun dars jarayoni mohirona tashkil qilinishi, pedagog tomonidan talabalarning qiziqishi va faolligi doimiy rag'batlantirilib turilishi, mavzularni kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini tushuntirib berishda innovatsion metodlarni qo'llash va talabalarni berilgan topshiriqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. Bu metodlar qo'llanilganda o'qituvchi talabani darslarda faol ishtirok etishga undaydi. Shu o'rinda, metod, ta'lim metodi va usul tushunchalarini tahliliga alohida to'xtalib o'tishimiz lozim.

Metod so'zi grekcha tadqiqot, maqsadga erishish yo'li, usuli deganidir. Bu so'zning etimologiyasi (kelib chiqishi) uning ilmiy kategoriya sifatidagi talqinida ham aks etgan. "Metod – eng umumiy ma'noda – maqsadga erishish usuli, ma'lum tarzda tartibga solingan faoliyat". faoliyat ko'rinishi, maqsadga erishish usuli ma'nosini anglatadi [17]. Ma'lum yo'nalishdagi ta'limiy maqsadlarga erishish yo'lida o'qituvchi va talabalar orasida kechadigan faol hamkorlik jarayonida metod asosiy didaktik omil sanaladi. Har bir ta'lim metodi tinglovchilarning bilish faoliyatlarini faollashtiradi va ta'limning samarali kechishiga hissa qo'shadi.

Ta'lim metodlari deyilganda, "o'rganilayotgan materialni egallashga qaratilgan turli didaktik vazifalarni hal etish bo'yicha o'qituvchining o'rgatuvchi ishi va o'quvchilar o'quv-bilish faoliyatini tashkil etish yo'llari tushuniladi" [18].

Ta'lim usuli – "ta'lim metodining tarkibiy qismi yoki alohida tomoni, metodlar bilan usullar munosabati o'zaro bir-biriga bog'langan. Usul va metod butun va qism sifatida bir-biriga bog'lanadi. Usullar yordamida faqat pedagogik yoki o'quv vazifasining bir qismi hal qilinadi". Bir xil metodik dasturlardan turli usullarda foydalanish mumkin. Aksincha, bir xil usulni turli o'qituvchilar har xil tushuntirishlari mumkin.

Umumiy ravishda pedagogika fanida ta'lim metodlari tasnifi quyidagicha keltiriladi [17]:

1. An'anaviy (manbasiga ko'ra) ta'lim metodlari (E.I.Golant, N.M.Verzilin va bosh.)
2. O'quvchilarning bilish faoliyati tavsifiga ko'ra ta'lim metodlari (I.YA.Lerner va M.N.Skatkin).
3. Asosiy didaktik maqsadlariga ko'ra ta'lim metodlari (M.A.Danilov va B.P.Esipov).
4. Ta'limning binar metodlari (M.I.Maxmutov).

5. Yaxlit yondashuv bo'yicha ta'lim metodlari (Yu.K.Babanskiy).

6. Ta'limning interfaol metodlari.

Amerikalik psixologlar R.Karnikau va F.Makelrouning [13] tadqiqotlariga ko'ra, shaxsning jismoniy va aqliy imkoniyatlari olingan bilimlarni turli darajalarda saqlab qolish imkonini beradi. Odam manbani o'zi o'qiganda 10 %; axborot tinglaganda 20 %; voqea, hodisa yoki jarayonni ko'rganda (illyustratsiya) 30 %; voqea, hodisa yoki jarayonni ko'rganda va ular haqidagi ma'lumotlarni tinglaganda 50 % (namoyish); ma'lumot uzatganda 80 % (gapiradi, bilimni namoyish etadi); olgan bilimlarini (axborot, ma'lumot) o'z ishida qo'llashda 90 % ma'lumotni yod olish qobiliyatiga ega.

G'arb pedagogikasida bo'lajak o'qituvchilarni professional-kommunikativ malakalarini shakllantirishga yordam beruvchi zamonaviy metodlar ta'limiy faoliyatni loyihalashning asosi bo'lib hizmat qiladi. Ushbu metodlarni tanlab olishga qator omillar ta'sir ko'rsatadi. Bular: ta'lim oluvchilarning rivojlanganlik darajasi, ta'lim beruvchining maqsadi va kutilmalari, tashqi ijtimoiy muhit (vaqt, jismoniy ustanovka va resurslar).

Shuningdek, G'arb pedagogikasida bo'lajak o'qituvchilarni professional-kommunikativ malakalarini shakllantirishga yordam beruvchi ta'lim metodlarining to'rt oilasi (guruhi) ajratib ko'rsatiladi (JOYCE & WEIL) [14]:

1. Ijtimoiy faoliyat guruhi – individning jamiyat yoki alohida olingan shaxslarga nisbatan munosabatini oydinlashtirishga yordam beradi. Bunda individning jamiyatdagi boshqa shaxslar orasida individuallashtirishga katta e'tibor beriladi.
  - Sheriklik yoki guruhiy hamkorlik;
  - Rolli o'yinlar;
  - Huquqiy so'rovnomalar
2. Axborotni qayta ishlash guruhi - talabalarga axborotni qayta ishlashga yordam beradi. Bunda talabalarning tashqi muhit omillarini hisobga olishiga, g'oyalarni amalga oshirishga harakat qilishlariga, ma'lumotlarni tahlil qilishlari va muammolarga echim topishlariga ahamiyat beriladi.
  - Induktiv tadqiqot
  - Deduktiv tadqiqot
  - Memorizatsiya (eslab qolish)
  - Sinektik (ijodiy metodlar)
  - Loyihalash va muammoli metodlar
3. Individuallashtirish guruhi – shaxsni individual rivojlanishi, uning o'z-o'zini va emotsional holatini yuksalishini ta'minlaydi. Bunda o'z-o'zini anglashga e'tibor qaratiladi.
  - Noan'anaviy o'qitish
  - Bilish mashqlari va qadriyatlarni oydinlashtirish
  - Rolli modellashtirish
  - O'z-o'zini refleksiylash
4. Xulq –atvoriga ta'sir etish guruhi – bunda asosiy e'tibor va metodni qo'llashdan ko'zlangan maqsad talabaning xulq-atvorini o'zgartirishga qaratilgan bo'ladi.
  - An'anaviy ta'lim (demonstratsiya va taqdimot)
  - Zo'riqishni bartaraf qilish
  - Dasturiy ta'lim

- Rag‘bat
- Hamkorlik [16].

Masalan, AQSHda chet tillarini o‘qitishning bir qator metodlari mavjud bo‘lib ular hozirgi kunda o‘qituvchilar tomonidan uyg‘unlashtirilgan holda qo‘llaniladi. Shunday metodlardan ayrimlari quyidagilar:

- Tarjima metodi (asosan o‘lik tillarni o‘rganishda qo‘llaniladi, so‘zlar va grammatik qoidalar yod olinadi).
- Og‘zaki metod(o‘qituvchi monologini qayta so‘zlash va matn bo‘yicha savollarga javob berish tizimiga asoslanadi)
- Psixologik metod (so‘z va so‘z bildirgan tushuncha o‘rtasida assotsiatsiyalarni topishga asolanadi.)
- To‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘rgatish metodi (chet tili, ona tiliga yoki biror boshqa tilga murojaat qilinmasdan, umuman tarjimadan foydalanmagan holda foydalaniladi)
- O‘qish metodi (talaba o‘rganilayotgan tilda qancha ko‘p matn o‘qisa, u mazkur tilning hususiyatlari, Grammatik qoidalari, gap qoliplarini shunchalik ko‘p o‘zlashtiradi va shu tariqa tushunish, gapirish, yozish ko‘nikmalari ham rivojlanadi)

Shimoliy Amerikaning bir qator universitetlarida yoz oylarida turli tillarni intensiv o‘rgatuvchi maxsus kurslar tashkil etiladi. Jumladan, Arizona davlat universiteti Kritik tillar institutida 2007-yildan beri o‘zbek tili va madaniyatidan dars beriladi. Kurslarda qatnashayotgan talabalarning aksariyati poliglotalardir. Ular uch va unda ortiq tilni egallaganlar va yozgi intensiv kurslarga boshqa bir tilni, madaniyatni o‘rganish niyatida keladilar. Xo‘sh, yoshi, kasbi, kelib chiqishi turlicha bo‘lgan bu amerikaliklarni o‘zga tillarni o‘rganishga nima majbur qiladi? Avvalo mamlakatda har xil tilda so‘zlashuvchi immigrantlarning ko‘pligi. Ikkinchidan bir nechta chet tilini bilish kishilarning liberalligidan dalolat beradi. Ular nafaqat o‘zining tili va madaniyatini, biladilar, sevadilar, balki o‘zga millat vakillariga hurmat bilan qaraydilar. Aynan shu sababli amerikalik o‘quvchi talabalar ta‘lim bosqichlarida o‘z xoxishlariga ko‘ra bir yoki bir nechta tilni tanlash va o‘rganish huquqiga egalar.

Masalan quyida berilgan manbalar, metodlarni istalgan til o‘qituvchisi, istalgan auditoriya uchun moslashtirishi va ulardan unumli foydalanishi mumkin.

“**Sugestopedia**”– bugungi kunda AQSHda boshqa bir qator malakatlarda bo‘lgani kabi “sugestopedia” nomi bilan tanilgan metodika keng rivoj topdi. Ta‘limni intensivlashtirish va gipnoz bilan bog‘liq bo‘lgan bu metod turlicha baholangan, tanqid ostiga ham olingan, olqishlangan ham. Biroq uning natijalari hayratlanarlidir. Suggestopedia asosida dars o‘tadigan pedagoglar maxsus tayyorgarlikdan o‘tadi. Bunda ta‘lim oluvchilarni yangi tilni tezkorlik bilan o‘rganishlari uchun maksimal qulay sharoit yaratiladi.

“**Jigsaw reading**” – metodi talabalarning o‘qish, muloqot va xulosa chiqarish qobiliyati kabi kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ishlatiladi. Ayniqsa, qisqa hikoyalar, matnlar va maqolalar bilan ishlashda bu usul juda samaralidir. U quyidagicha amalga oshiriladi. Talabalar ikki guruhga bo‘linadi. Birinchi guruhga hikoyaning birinchi qismi, ikkinchi guruhga hikoyaning ikkinchi qismi beriladi. Talabalar o‘zlariga berilgan hikoyaning qismini o‘qib yaxshilab eslab qolishlari kerak bo‘ladi. So‘ng har bir talabaga narigi guruhdan juftliklar tanlanadi. Har bir juftlik bir biriga o‘qigan hikoyasini so‘zlab beradi. Ish yakunida har bir juftlikda to‘liq hikoya paydo bo‘ladi. “**Socratic seminar**” ushbu metod mashhur faylasuf

Suqrotning behisob savollar berish yordamida ta'lim berish usuliga asoslangan. O'qituvchi talabalarga kerakli mavzu yoritilgan matn va tayyorlanish uchun vaqt beradi. O'qituvchi ketma-ket savollar berish natijasida talabalarning mavzuni qay darajada tushunganligini bilib oladi [15].

- **“Philosophical chair”** metodi debatga o'xshaydi. Talabalarga asosiy mavzu va savollar beriladi. Ular bildirilgan fikrga qo'shilishlari, norozi bo'lishlari yoki betaraf qolishlari mumkin. Bu metod talabalarning bir birlari bilan jonli munozara o'tkazishga bir-birlaridan yangi narsalar o'rganishlariga asoslangan. Har bir talaba markazda joylashgan stulda o'tirib navbatma-navbat o'z fikrlarini bildiradi. Keyin bahs – munozara boshlanadi.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash lozimki, bo'lajak o'qituvchilarni professional-kommunikativ malakalarini shakllantirishga yordam beruvchi zamonaviy metodlar muammosining nazariy jihatlarini batafsil o'rganish, bu boradagi harakat muvaffaqiyatini ta'minlash omillaridan biri mazkur ta'lim muassasalarida interfaol ta'limni tashkil etilganlik holatini tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Biz yuqorida ta'kidlaganimizdek, o'qituvchilik kasbini tanlagan har bir pedagog o'ziga shu kasbni sevishi yoki sevmasligi to'g'risida savol beradi. Zero masalaning yana bir muhim tomoni borki, bu bo'lajak o'qituvchi pedagogik qobiliyatga egami yoki yo'qmi degan muammo paydo bo'ladi. Vaholanki har bir kasb, qobiliyat orqali egallanadi va mukammal o'rganiladi.

REFERENCES

1. Ismailovich S. A. Socio-Psychological Problems of Educating an Independent-Minded, Creative Person in the Educational Process //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE. – 2021. – T. 2. – №. 12. – С. 4-7.
2. Саидов А., Джураев Р. Баркамол авлодни тарбиялаш-соғлом турмуш тарзини шакллантиришда спортнинг ўрни //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 203-208.
3. Саидов А. педагогик mahorat: ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш устувор вазифа сифатида //центр научных публикаций (bukdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
4. Sharifjon To'lqin o'g A. et al. TA'LIM-TARBIYA TIZIMI VA O'QITUVCHILAR FAOLIYATIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING AHAMIYATI //MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH. – 2022. – Т. 1. – №. 11. – С. 57-60.
5. Саидов А. СОҒЛОМ ВА БАРКАМОЛ ШАХСНИ ТАРБИЯЛАШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК МАСАЛАЛАРИ //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). – 2021. – Т. 1. – №. Special issue. – С. 262-266.
6. Саидов А., Джураев Р. Воспитание гармоничного поколения–роль спорта в формировании здорового образа жизни //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 203-208.
7. Saidov A. Historical roots of formation of healthy lifestyle culture psychology in the family //International Journal of Pharmaceutical Research. – 2020. – Т. 12. – №. 4. – С. 628-630.
8. Ismailovich A. S. PROBLEMS OF IMPROVING PSYCHOLOGY OF HEALTHY LIFESTYLE OF UZBEK FAMILY //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – Т. 4. – №. 1. – С. 313-318.

9. Ismoilovich, S. A. SOCIO-PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF THE FORMATION OF THE PSYCHOLOGY OF A HEALTHY LIFESTYLE OF FAMILIES.
10. Azamat, S. (2022). On The Basis Of National Values To Raise A Healthy Generation In The Family. *Journal of Positive School Psychology*, 6(10), 2417-2420.
11. Saidov A. SOCIAL PSYCHOLOGICAL SIGNIFICANCE OF THE FORMATION OF A CULTURE OF A HEALTHY LIFESTYLE IN THE FAMILY //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. В7. – С. 867-871.
12. Saidov A., Avulkhairov F., Razakov F. SCIENTIFIC AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE PROBLEM OF THE FORMATION IN THE FAMILY OF PERCEPTIONS OF A HEALTHY LIFESTYLE OF YOUNG PEOPLE AND THE STATE OF ITS STUDY //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. В7. – С. 1432-1436
13. Karnikau R. Communication for the safety professional [Text] /R. Karnikau, F. McElroy – Chicago, 1975.
14. Models of Teaching (8th Edition) by Joyce, Bruce R., Weil, Marsha (March 14, 2008).
15. Moeller M., Moeller V. Socratic Seminars and Literature Circles. – New York, 2001. – P. 208.
16. What teachers need to know about teaching methods. Peter WestWood, Camberwell, Vic. : ACER Press, 2008.-p.16-36.
17. Педагогика: Учебник / Л. П. Крившенко, М. Е. Вайндорф-Сысоева и др.; Под ред. Л. П. Крившенко.С.278.
18. Педагогические технологии: понятия, принципы и методы внедрения: Сб. материалов из Интернета./ Сост. С.Махкамова. – Т., 2003. – С-26.
19. <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyevning-ituv-30-09-2020>
20. Ismailovich S. A. Socio-Psychological Problems of Educating an Independent-Minded, Creative Person in the Educational Process //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE. – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 4-7.
21. Саидов А., Джураев Р. Баркамол авлодни тарбиялаш-соғлом турмуш тарзини шакллантиришда спортнинг ўрни //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 203-208.
22. Саидов А. pedagogik mahorat: ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш устувор вазифа сифатида //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.